

DOKUMENTUM

A HARMADIK BIRODALOM GYERMEKEI

1993 tavaszán a BBC forgatócsoportja megörökítette egy különös, többnapos találkozót Izraelben, a Nve Shalom Békeközpontban, amely félúton van Tel Aviv és Jeruzsálem között. A találkozó résztvevői: náci koncentrációs táborokat megjárt emberek gyermekei egyfelől és náci háborús bűnösök gyermekei másfelől. A filmet a BBC második csatornája sugározta még abban az évben. 1994 októberében az Örökmozgó Filmszínház Törésvonalak címmel filmet rendezett az Anna Frank Világa elnevezésű kiállításhoz kapcsolódóan. A filmbétre a BBC kölcsönözte A HARMADIK BIRODALOM GYERMEKEI (Children of the Third Reich) című filmet. Az alábbiakban a filmben elhangzó beszélgetések, vallomások rövidített változatát közöljük. A zárójelben lévő szövegek nem hangzanak el a filmben, csupán a jobb megértést szolgálják. Dan Bar-On izraeli szociálpszichológusnak, aki a találkozót megszervezte, 1994/1-2. számunkban közöltük a témával foglalkozó egyik tanulmányát.

A HARMADIK BIRODALOM GYERMEKEI

1993. április, Izrael

NARRÁTOR: Ez a film a múlttól szól és arról, hogy a múlt hogyan él tovább a jelenben generációról generációra.

A buszban németek vannak, de nem hétköznapi emberek. Náci háborús bűnösök gyermekei.

Roswitha apja egy ukrainai SS megsemmisítő tábor parancsnoka volt.

Gunhild lányával, Antjével jött. Apja náci orvos volt, aki a fajilag tisztátalanok sterilizálásáért és meggyilkolásáért felelős.

Dirk feleségével, Lénával utazik, aki zsidó. Apja Gestapo-főnök volt Braunschweig körzetében.

Renata apja egész Észak-Oroszország SS főnöke volt.

Martin, Hitler helyettesének, Martin Bormann-nak a fia, aki a náci hatalom csúcsán tevékenykedett.

Rendkívüli találkozóra utaznak egy olyan csoporttal, melynek tagjai ugyanannak a

szürnyű múltnak a részesei — a holocaustot túlélők gyermekei. Két csoport, ugyanannak a történelmi pillanatnak két különböző oldaláról.

A zsidó csoport öt amerikaiból és öt izraeliből áll, mindannyian gyermekei vagy unokái olyan embereknek, akik túléltek a gettót, a koncentrációs táborokat és a náci tömegmészárlást.

DAN BAR-ON (Izraeli szociálpszichológus, a találkozó megszervezője és vezetője):

Semmilyen előzetes tervet nem készítettem. Rendkívül fontos, hogy a találkozó programjának kialakításában a csoport is részt vegyen és ne valaki más készítse el azt a számára.

Rendelkezésünkre áll a ma délután, holnap, péntek és szombat, vasárnap délig.

TALL: Még héberül is nehéz elmagyaráznom, hogy mit érzek, ahogy itt ülök. A halál jelenlétét érzem itt a szobában. Nem tudom, hogy mások is úgy érznek-e mint én, de én ezt érzem a levegőben. Az érzelmeink, az érzéseink, a gondolataink halott embereket idéznek.

JOE: Azt hiszem nagyon profán amit mondasz, Tal — hogy a halál jelen van és a háttérben a gonoszság. Ezek egymáshoz kapcsolódó fogalmak.

SYLVIA: Úgy gondolom, eljutottunk a lényeghez. A történelem azon pontjával kell kezdenünk valamit, amely miatt itt vagyunk: azzal az időszakkal, amikor emberek meggyilkoltak, amikor családunkat apáink meggyilkolták. És ez a középpont. Ezért vagyunk itt.

JULIE: Anyám csak a legutóbbi időkben mondta el rettenetes élményeit. Azt mondta, hogy minden szörnyű gyorsan történt. Tudják, elvették a csomagjaikat, le kellett vetkőzniük, a hajukat levágták, leborotválták őket, a hónaljukat és a testük minden szőrzetét. És azt mondta, hogy mindannyian úgy néztek ki, mint a majmok, kopaszon. Aztán bevitték őket egy nagyon hideg zuhanyozóba, mindenki kapott valami rongyot. Egy nagy darab ember egy kis trikót, vagy egy kisebb egy hatalmasat, ami jött. És anyám elmondta, hogy még mindig élesen emlékezik az első napra, a nyögésekre és a sóhajtozásokra.

GUNHILD: Képzelnék el egy hatalmas falat a nappali szobában, amelyet teljesen elborított egy fűhret ábrázoló kép. Akár ettünk, olvastunk, vagy beszélgettünk, ő mindig ott volt, minden eluralkodott. Apám úgy fésülte a haját mint Hitler és olyan bajuszt növesztett mint ő. Tökéletes imitáció volt. Arca gyűlölettel teli. És azok a fényes csizmák, amelyek állandóan döngették a padlót... És az az arc — hát igen, minden a zsidók miatt volt. Ha egyszer megszabadulunk tőlük, minden jó lesz — szokta mondani. Életünkben nem sok polgári elem volt, mindent uniformizált.

Egyszer, amikor tíz éves voltam, első alkalommal viselhettem a kötött sálamat a nővérem esküvőjén. Álltam ott, nagyon büszke voltam magamra. „A felsőbbrendű faj asszonyai arra rendeltetnek, hogy benépesítsék Keletet, amikor már megtisztítottuk az alsóbbrendű lényektől.” Ezt mondták nekünk mindig.

DAN BAR-ON: Amikor elterveztem ezt a találkozót, három alapkérdés vetődött fel bennem: képesek lesznek őszintén egymás szemébe nézni ? Képesek lesznek segíteni egymásnak olyan dolgokban, amellyel mostanáig teljesen nem szembesültek ? És ha mindez sikerül, vajon létrejön-e egy közös program, amely túlmutat saját szüneteseiken?

CHARLES: Szeretnék feltenni egy kérdést a túlélők gyermekeinek. Nagyobb szerepe volt-e a titkoknak családjukban, mint más Amerikában vagy Izraelben élő zsidó családokban?

DAN BAR-ON: Azt hiszem, a csend és a titok közötti különbség nagyon fontos. A titok lehet egy család titka. A csendnek az a jellegzetessége, hogy valamiről általánosságban nem beszélünk, a szomszéd sem beszél róla, a másik szomszéd sem beszél róla. És akkor ez a csend konspirációjává válik.

JOE: Az én családomban voltak titkok és voltak történetek, amelyeket én csak sokkal később tudtam meg. És voltak hallgatások és voltak csöndes sírások...

...Poniatówa vitték őket... Aztán kiderült mi történt velük, apám mondta el. Volt egy óriási kondér a tábor közepén és azt parancsolták, hogy mindenki állja körül és nézze, ahogy meggyújtják alatta a tüzet. Aztán elkapta embereket és megkötözve beledobták őket a kondérba. Mindenkinnek nézni kellett őket, ahogyan meghaltak. Anyám kilenced magával megszökött és nyolcat visszahoztak közülük. Lehetett hétfő, kedd vagy csütörtök. Felkeltél reggel és ha hívtak, hogy menni kell, akkor mentünk és néztük ki van soron.

CHARLES: A túlélők gyermekeinek családjában, a szülőknek általában nagyon erős a késztetésük arra, hogy megvédjék gyermekeiket, akár az ésszerűség határain is túl. Mindennap eljönnek értünk az iskolába, nehogy bajunk essék a buszon vagy bárhol. És ennek az oka életük irracionális tapasztalataiból fakad.

HANNY: Valamit cipelsz magaddal, ami megakadályoz abban, hogy úgy éljed az életet, ahogyan szeretnéd. Azt hiszem, hogy valahol a szívedben, az agyadban azt gondold, hogy azért mert rengeteg embert megöltek, azért, mert emberek élő-halottként élnek most is mert átérték a holocaustot, máshogyan kell élned, muszáj ezt vagy azt tenned.

JOE: Néha, ha írok azokról a rokonaimról, akiket megöltek, úgy említem őket, hogy elvesztett szerettem. Kíváncsi lennék, hogyan fejezi ki ezt a német nyelv. Úgy gondolom, hogy amikor az elkövetők elhatározzák, hogy másokat megölnék, a szeretet abban a pillanatban elvész, nemcsak az áldozatok családjai számára, hanem az elkövetők számára is.

MARTIN: Hitler volt a keresztpám. Emlékszem, amikor egyik karácsonykor meglátogattott bennünket és ólomkatonákat kaptam tőle, egy teljes dobozzal. Születésnapján mi is felmentünk hozzá gratulálni... Egyszer kaptam apámtól egy nagy pofont. Azt mondtam: „Heil Hitler, az én Führerem?”. Ez nem tetszett neki, jött a pofon. Miért ? Mert a helyes köszöntés az volt: „Heil Hitler !”. Úgy emlékszem vissza apámra, hogy szigorú volt, de

jó és igazságos. Sajnos nagyon ritkán tartózkodott otthon. Néhány napot itt, néhányat ott töltött és nekünk csak néhány óra maradt... Berghof volt Hitler főhadiszállása. A második zónában aránylag kevés család élt — a mi családjunk, Göringék és Speerék. Anyám fanatikus feleség volt. Egyszer olvastam valamit, amely szerint anyám rossz hatással volt rám. Ez egyáltalán nem igaz. Lehet, hogy anyám megszállott követője volt Hitlernek, de soha nem volt fanatikus náci.

RENATE: Néha érzem a csendet és azt, hogy ez a csend takar valamit. A mi családjunkban ez így volt. Anyám mindig nagyon szépen beszélt apámról. Azt mondta nekem róla, hogy csodálatos ember volt. De közben éreztem, hogy valami nincs rendben. Később tudtam csak meg, hogy rengeteg embert ölt meg. Önként jelentkezett egy csomó ember megölésére. Zsidókat, kommunistákat, partizánokat, cigányokat. A tárgyaláson semmit nem próbált eltitkolni. Úgy állt ott, mint aki nem tudja tovább elképzelni az életét, mivel minden összeomlott. Nemcsak Németország és vezetői, de saját eszményei is. Úgy érezte, hogy Németországnak vége.
(Renate apját 1946 januárjában felakasztották.)

DIRK: Apámat a tárgyalás végén halálra ítélték. Ez a búcsúlevele anyámhoz, felolvasom: „Drága, szeretett Käthe! Az imént, szerelmem, utoljára mondtunk búcsút egymásnak. Mire megkapod ezt a levelet, én már nem élek. Tudom milyen borzalmas ez a hír számodra, mert te soha nem adtad fel a reményt. De megígérted nekem, hogy bátor leszel, még akkor is, ha a legrosszabb bekövetkezik. Így most annak a tudatában hagyom el a világot, hogy te halálom után is ugyanaz a bátor feleség leszel, mint azelőtt mindig. Mindannyian emberek vagyunk, az én sorsom túl kemény. De gondold a fiúkra, a legdrágább kincsekre, akit hátrahagyok. Neki sokkal nagyobb szüksége lesz most rád, mivel nincs édesapja. Leljed benne örömid és bármikor, ha ránézel, az én szememet fogod viszontlátni. Nagyon boldog voltam, amikor a fotóját mutattad, de össze kellett magam szedni, nehogy összetörjek. Utolsó szavam az hozzád, hogy esküszöm soha nem rendeltem el, és nem követtem el bűncselekményt. Imádkozom érte, és remélem, hogy eljön a nap, amikor rehabilitálni fognak. Próbáld kisírni magadból tragikus sorsomat. Emlékezz arra, amikor boldog időket töltöttünk együtt, amikor terveztünk és együtt élveztük életünket. Egy perc múlva megkapom az utolsó ételt. Utána az utolsó földi órámat gondolatban veled töltöm, fogva a kezedet és szívembe zárva téged és fiunkat. Aztán köszönés stb.”

Akárhogy is, megthatt ... Még akkor is, ha tudom, hogy hazudik, vagy nem érzékeli, hogy mit követett el. Eszköznek tekintette magát, és ez különösen szörnyű számomra. Olvastam a védőbeszédét. Ebben ő úgy írja le a Gestapót, mint egy közönséges hivatal, köznapi feladatokkal. Talán ez döbbenett meg a legjobban, olyan ostobán hangzott. Úgy tűnt, hogy ilyen naivan viszonyult a rendszerhez. Okosabb apára vágytunk volna. Amikor Lena és én elolvastuk, tényleg kiborultunk. Ha összehasonlítjuk őt az itteni csoporttagok apjával... Renate apja tényleg tudta, mit tett. Szégyellem magam.

ROSWITHA: Húsz éves voltam, amikor apámat letartóztatták. Azt hiszem, ha nem tartóztatták volna le, én sohasem tudtam volna meg mit tett. Biztos vagyok afelől, hogy a

családom örökre megtartotta volna a titkot. Aztán eltűnődtem azon, hogy vajon miért nem mondtam el én soha a lányomnak, hogy mit tett az apám. Csak apám halála után tudta meg, amikor együtt nyaralt apjával. Ő mondta el neki, hogy mit csinált a nagyapja és hogy börtönben volt... És akkor a lányom elkezdett faggatni, hogy miért nem mondtam el korábban és én azt válaszoltam, hogy meg akartam védeni őt a családunk szörnyű múltjától. Ezt mondta anyám is, amikor azt kérdeztem tőle: miért nem mondtad el soha a gyerekeidnek, nekünk, hogy mit csinált apánk? És anyám azt válaszolta: „Nem akartam, hogy belekeveredjete az atrocitásokba, meg akartalak védeni benneteket az egésztől.” És ugyanakkor — lehet, hogy ezt nem értük — de apámért is tettem... Azt akartam, hogy a lányom szeresse a nagyapját...

Ha összehasonlítom családomat a barátaim családjával, úgy vélem elég normális család volt a miénk mindaddig, amíg le nem tartóztatták apámat. Ő azt csinálta, ami az Einsatzgruppék parancsnokainak feladata volt, megölni a zsidó lakosságot Szovjetunió megszállt területén lévő falvakban. Így kezdődött a kelet-európai zsidók kiirtása. Mind a mai napig képtelen vagyok elképzelni, ahogy apám parancsot ad a lövésre. Tudom, hogy ezt tette, de nem tudom elképzelni őt ebben a szerepben ... Ez első találkozásom a túlélők gyerekeivel. Rengeteg szorongással jöttem el, mert attól tartottam, hogy esetleg itt lesz valaki arról a helyről, ahol apám volt a háború alatt. Az első találkozás elképesztő élmény volt abból a szempontból, hogy egy nap után minden félelmem megszűnt, szeretetet és bizalmat éreztem. Soha nem beszéltem sokat magamról olyanoknak, akik „áldozatok” voltak. Ez nagy fájdalmat okozott nekem mindig. A fájdalom legnagyobb részt abból származott, hogy nem tudtam kibeszélni magamból. Ezen a találkozón úgy éreztem, elfogadtak.

JULIE: Amikor először találkoztam a németekkel, remegtem és féltem. A találkozás előtt lidérces álmaim voltak. Azt hiszem leginkább attól féltem, hogy ezek az emberek valahogy kimagyarázzák majd a holocaustot, vagy racionalizálják azt amit apjuk elkövetett, és én tudtam, hogy ezt képtelen lennék elviselni. És féltem ettől az összeütközéstől. Amikor láttam, hogy milyen pusztítóan hatott az életükre, hogy ilyen apjuk volt, megértettem, hogy az éremnek két oldala van. Emlékszem az első nap egyik szünetében, amikor először találkoztunk, az egyik asszony sírt. És a világon a legtermészetesebb volt számomra, hogy odementem hozzá és átöleltem. Utána azt gondoltam, úristen, kit vettem a karjaimba!

GUNHILD: Amikor Hitler meghalt, megállás nélkül sírtam három-négy órát. Mert gyermekem ésszel is tudtam, hogy vége. Semmivé váltam. Valami rosszul ment. Eltört. Nem tudtam, hogy mi, de tudtam, hogy valami elmúlt, visszavonhatatlanul véget ért...

MARTIN: Jenbach volt az a hely, amelynek a kocsmájában a párt vezetőségének megmaradt része összegyűlt. És akkor éjjel egy órakor kaptuk meg a hírt, hogy Hitler meghalt, körülvéve hűséges követőivel. Feltételeztem, hogy apám is meghalt. Félelmetes volt, mert a következő órákban nyolc ember lőtte agyon magát. Az egyik iskolatársam is meg akarta tenni. És én is. De ahogy ez lenni szokott, összetalálkoztunk és lebeszéltük egymást róla. Mindketten sírtunk, de leállítottuk egymást.

CHARLES: Anyám Bergen-Belsenből való kiszabadulása több mint szomorú történet. Azon a napon, amikor a háború véget ért, anyám egy halom holttest alatt volt, mert tífuszt kapott, és halottnak hitték. Mélyen a holttestek alá került. Amikor a brit csapatok elvonultak a testek mellett, anyám kikiabált nekik angolul és ők meg voltak döbbenve, hogy hangot hallanak a hullahegy felől. Kétségbeesetten kezdték kidobálni a hullákat egyiket a másik után, míg végül rábukkantak anyámra. Csak annyit kértek anyámtól, hogy állandóan beszéljen. Így találtak rá. És megmenekült.

Az elkövetők gyerekeinek fájdalmasabb volt ez a találkozás, mint nekünk. Számukra nincs feloldozás. Az ő számukra azzal ért véget ez a négy nap, hogy most már mindig fájdalommal és gonoszsággal kell együtt élniük.

ROSWITHA: Barátaink azt kérdezték, hogy miért most megyek Izraelbe, amikor a palesztinok jönnek Gázából és megtámadják az embereket. Veszélyes ez most. Én komolyan nem éreztem félelmet. Nem féltem. Azt gondoltam, ha valami történik velem, az igazságos lesz. Azt gondoltam, hogy annyi zsidót megöltek a németek Németországban, hogy egy nagyon kicsi fizetség lenne, ha valami történne itt velünk.

CHARLES: Roswitha, szörnyűnek találok ezt az érzést, hogy számodra az lenne igazságos, ha meghalnál cserébe a sok zsidó életéért, akik a németek keze által haltak meg.

JULIE: ...Ez azt mutatja, hogy milyen mértékben zavar téged az, amit apád elkövetett. A gyermeke bűnhődik az ő tette miatt. Nagyon sajnállak...

DIRK: Ez nagyonis hasonlít nekem valamire. Kis idővel ezelőtt Lena bátyja haldoklott. És akkor azt éreztem: micsoda igazságtalanság, miért nem én halok meg helyette. Neki gyerekei vannak. Annyi zsidót megöltek. Legalább ő hadd éljen. Értem nem kár. Annyi német van Németországban. Nem hiszek már istenben egyáltalán, de mégis könyörögtem hozzá, hogy engem vigyen el a másik helyett, és akkor minden rendbejön. Arról fantáziáltam, hogy egyet egyért.

RENATE: Régóta vannak nekem is ilyen érzéseim. Amikor a múlt nyáron az idegengyűlölet felerősödött Németországban, féltem és szorongtam...

HANNY: Nem vagyok benne biztos, hogy egy kis elégtételt nem nyújt-e számomra az, ahogyan gondolkodsz. Tudom, hogy ez borzasztó, gyűlölöm magam érte, de valahol bosszút kívánok. Lelkemnek egy része, azt kívánja, hogy szenvedj. De minél inkább megismerlek, annál nehezebb ezt kívánnom.

JULIE: Megértelek. Ismerős ez az érzés nekem is, mert először én is azt gondoltam, hogy szenvedjenek csak. De amikor megismeresz valakit, akkor már nehéz fenntartani ezt az érzést.

DEENA: Azt hiszem, ez az az érzés, amely hozzásegített ahhoz, hogy bizalommal legyek irántatok és hogy meg tudtalak kedvelni benneteket, mert csak annak a tudatában tudlak

benneteket elfogni és kedvelni, hogy itt voltatok, szenvedtetek és bűnösnek éreztétek magatokat. Ha olyan németek lennétek, akiket mindez hidegen hagy, nem tudunk volna közel kerülni egymáshoz.

MARTIN: Hogyan éltem azután? Egy idős ember egyedül élt a családjával egy távoli farmon és azt mondta, hogy maradhatok. Családtaggá váltam. Azt mondtam, hogy Martin Bergman vagyok Münchenből, szüleim meghaltak a háborúban. Ha már ott voltam, megengedték, hogy maradjak. Mindent tőle tanultam, minden vonatkozásban. Mindent. A szobám a nappali felett volt. A repedéseken keresztül leláttam és hallottam, ahogy az imákat mondták. Engem úgy neveltek, hogy a kereszténység az emberek átverésére való. Egyetértettem apámmal. De később úgy véltem, hogy nincs igaza, mert ezek az emberek erőt és biztonságot merítettek a vallásból, még a legnehezebb időkben is, amit én nagyon irigyeltem.

(Martin 1947-ben felvette a katolikus vallást és 1958-ban pappá szentelték.)

JOE: Amikor megérkeztünk Amerikába, még a szüleink sem beszéltek angolul és semmilyen segítségre nem volt kilátásunk. Szóval apám azt csinálta, hogy elment egy táskakészítő üzembe és azt mondta nekik, hogy ért a táskakészítéshez. Felvették, de egy óra múlva már ki is rugták, mert persze fogalma sem volt róla, hogyan kell csinálni. Hétszer ismétlődött ez meg és a hetedik alkalommal már annyira értett hozzá, hogy alkalmazták. Azt hiszem, tíz centet kapott táskánként, és ameddig dolgozott ezt csinálta. Amikor erre gondolok, méregbe gurulok, mert tehetséges ember volt, sokkal többre érdemes.

CHARLES: Korábban is észrevettem, hogy anyám gyenge idegállapotú. Nehezen tűri a stresszállapotokat. Én hat éves koromban jobban tudtam a stressz-helyzeteket kezelni, mint ő. Ezzel együtt azért ellátta a két fia körülötti teendőket, ami nem lehetett könnyű. Hangokat hall, rendszerint náci hangokat, néha ortodox zsidó imákat, mindig hangokat. Különösen az utcasarkok előtt rendszerint fenyegetést hall, hogy elveszik a pénzét és a gyerekeit. Egyszer például ültünk az autóban és akkor úgy hallotta vagy azt hitte, hogy úgy hallja, hogy a szomszédos autóban nácik ülnek és arra kért nézzem meg. Gyerekkoromban tényleg megnéztem, kinéztem az ablakon és próbáltam megérteni, hogy miért hallja azokat a hangokat. De egy idő múlva rájöttem, hogy valójában senki sem volt ott, ahol ő gondolta.

DEENA: Tudod ez emlékeztet engem egy esetre, amely anyámmal történt, amikor bepilantottam az elfojtás mélységeibe. Egy barátom elment egy kiállításra Berlinbe, ahol művészeti alkotásokat állították ki németországi zsidó iskolákból. Szerzett egy katalógust, ami itt van nálam. A düsseldorfi zsidó iskolának a katalógusát, amely anyám iskolája volt. A katalógusban volt egy névsor az összes diákról, aki odajárt, az összes tanárról és hogy mi történt velük: meghalt, meghalt, meghalt. Anyám neve mellett semmi nem szerepelt, mert senki sem tudta mi történt vele.

Az ebédlőben ült két napig, nem hagyta el az asztalt a könyv nélkül és állandóan olvasta a német nyelvű könyvet, oldalról oldalra.

Ez volt Julio Levin, a zsidó iskola rajztanára. Az összes diák rajzát megőrizte. Auschwitzban halt meg. Itt van ez a kép a düsseldorfi zsidó iskoláról. Ez itt anyám, apám is felismerte. Megmutattam neki a könyvet és azt mondta: „nem, ez nem lehet, ez igazán nem lehet, az egész képtelenség”. Miért mondd, kérdeztem, hiszen egy cigányt ábrázoló képed ki is volt állítva. Azt válaszolta: „ó nem, én soha nem festettem le egy cigányt”. És aztán hallottam, hogy a szobában azt mondta: „Istenem, Pesha Birnbaum, együtt jártunk tornázni, istenem az én voltam, aki fülig beleestem egy fiúba.” Aztán hozzátette később: „tudod, egészen mostanáig azt gondoltam, hogy az egészet csak én kitaláltam ki.” Hát nem elképesztő ?

GUNHILD: Mire apám kijött a börtönből, már nyilvánosságra kerültek a koncentrációs táborokról készült fotók és beszámolók, de otthon még mindig azt mondták: „Ezek a zsidók. Hazudnak.” És apám 1957-ig Hitler köszöntését használta, egészen haláláig. Titokban, természetesen. Például amikor elbúcsúztunk a rokonoktól. Van egy filmünk, azon látszik néhány másodperc, amikor apám elköszön. Egy kicsit zavarban van, de úgy azon a módon köszön. Tizenkét évvel a háború után. Ha ez ma történe, szembefordulnék vele és azt mondanám: „Apám, a jelenlétemben ezt soha többé ne tedd. Menj vissza a sírodba és maradj ott, amíg a gaz be nem nővi. De velem ennek vége. Örökre.”

ROSWITHA: Gondolkodtam azon, hogy ki lehet az a németek közül, aki hasonló szenvedésen ment keresztül mint én, és úgy képzeltem, hogy Martin az közülünk. Ugyanakkor ő az, aki nem érezte magát áldozatnak. Gyakran irigylem Martint a hitéért, hogy hisz istenben. Komolyan irigyellek ezért. Biztonságot ad neked. Szóval jól gondolom, hogy te nem érezted magad áldozatnak?

MARTIN: Nem, ez nem így van. Több mint negyven évvel ezelőtt én is hasonlóan gondolkodtam. De azután katolikus lettem és beléptem a hívők gyülekezetébe. Megtanultam az áldozat teológiáját és Krisztus feltámadását. És a feltámadás többet jelent mint az áldozattá válás. Amikor nemrégiben Izraelben jártam az Exodus útvonalán az izraeli buszban, amely Eilatnál átlépte a határt, volt egy plakát, rajta „Isten”, és egy piros szív: „szereti Izraelt”. És amikor megpillantottam azt a csodálatos tájat, és azt amivé Izrael alakította akkor azt mondtam magamban: „Én is szeretem Izraelt.” Az élet erősebb, mint Izrael történelmének árnyai. És hiszem, hogy az élet valamennyiünk számára erősebb. Sokkal erősebb mint az árnyak. Ezt remélem. Ezért nagyon nagyon hálás vagyok, hogy itt lehetek veletek mindannyiőtokkal. Köszönöm, Dan.

JULIE: Azelőtt, ha valaki azt mondta volna nekem, hogy hiszen ők is szenvedtek, valószínűleg nekiugrottam volna. Semmi kedvem nem volt meghallgatni a fájdalmukat. Úgy éreztem, hogy nincs joguk szenvedni, és ha mégis szenvednek, hagyjanak vele békén, én nem akarom hallani, nem akarom megérteni. És most, ahogyan látom az embereket és látom gyötrődéseiket, hogy milyen mélyen sérültek az apjuk tettei miatt, fáj értük a szívem.

DIRK: Természetesen szerettem volna egy apát, aki megtanít mindenre. De ez nem adatott meg számomra. Éppen ellenkezőleg. Lehet, hogy perverznek hangzik, de hálás vagyok, hogy nem kellett egy ilyen apával élnem. Durván hangzik, de így van. És másfelől pedig, ez segített ahhoz, hogy elvehessem Lénát. Apám megfizett azért amit tett, többet ennél nem lehet fizetni. És ezen keresztül engem is felszabadított.

RENATE: Németországban — úgy tűnik — még nem igazán szembesültek a múlttal. Rengeteg könyv jelent meg, riportok, visszaemlékezések hangzanak el a rádióban és a televízióban, de ezek csupán adatokat közölnek, amelyekből az embereknek már elégük van. Azt mondják „ezt már hallottuk, mi már mindent tudunk, minek ismételtetik folyton.” És valóban nem figyelnek oda. Más megoldást kell találni.

Lehet, hogy az amit most csinálunk ez az út, egy új út. Nem adatokat cserélünk, hanem szemtől szembe ülünk egymással különböző tapasztalatokkal. A valóságban beszélünk félelmeinkről és reményeinkről, mert ez a találkozó is mutatja, hogy a múlt még nincs feldolgozva.

MARTIN: Ez még csak a következő generáció. A gyerekek csinálhatnak majd valamit. Az elkövetők és az áldozatok nem. De ha a gyerekek megbékélnek és közeledni tudnak egymáshoz, akkor mi is megbékélhetünk.

Surányi Vera fordítása